

SABAHAATTİN ALİ'nin Eserlerinin Kaynakları

Roman, Hikâye ve Şiirlerinde
Biyografik Unsurlar

MEHMET GÜNEŞ

HECE

inceleme

Mehmet Güneş: 1979'da Ünye'de doğdu, ortaöğrenimini Ünye İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. Lisans eğitimini 19 Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde (2000); Yüksek Lisans (2004) ve Doktora (2009) eğitimini Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde tamamladı. Haziran 2013'te doçent oldu. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığında öğretmen olarak da çalışan Mehmet Güneş, Haziran 2003'ten itibaren Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sosyal Meseleler Karşısında Aka Gündüz, Servet-i Fünun'dan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatında Manzum Hikâye, İsmail Safa Mülâhazât-1 Edebiyye (Hazırlayan) adlı kitapların yazarı olan Mehmet Güneş'in Türkiyat Araştırmaları, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Yeni Türk Edebiyatı, Erdem, *TYB Akademi*, Dergâh, Türk Edebiyatı, Granada vb. dergilerde akademik yayınları bulunmaktadır.

**SABAHATTİN ALİ'NİN
ESERLERİNİN KAYNAKLARI**

**Roman, Hikâye ve Şiirlerinde
Biyografik Unsurlar**

MEHMET GÜNEŞ

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 415
İnceleme

Birinci Basım: Aralık 2016
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: Bülent Güler

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9556-13-2

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz /	7
Giriş /	11
Kaynak Eleştirisi /	15
Edebiyat ve Biyografi İlişkisi, Biyografik Okuma Yöntemi /	19
Sabahattin Ali'nin Eserlerinin Kaynakları: Roman, Hikâye ve Şiirlerinde Biyografik Unsurlar /	25
Aile Çevresi ve Çocukluğuna İlişkin Anı ve Ayrıntıların Eserlerindeki İzleri /	29
Gerçeklikten Kurmacaya Aşk Maceraları /	35
Meslek Hayatından Eserlere Yansıyan Kareler /	55
Mahkûmiyet Hayatı ve Hapishanelerdeki Gözlemlerinin Eserlerindeki Akisleri /	63
Kişisel Gözlem ve Seyahatlerin Ürünü Olan Kurgusal Metinler /	79
Tutuksuz Yargılanan, Sakıncalı Görülen Yazarın Hayat Mücadelesini Eserlerinden Okumak /	105
Sonuç /	109
Kaynaklar /	115

Önsöz

Sabahattin Ali, romancı ve hikâyeci olarak Türk edebiyatının kilometre taşlarından. Şiirleri; edebî nitelik olarak roman ve hikâyeleri kadar güçlü olmamakla birlikte, önemli bir okuyucu kitlesi bulur. Özellikle hapisanelerde yazdığı, duygularını samimi biçimde dile getiren şiirleri, hafızalara nakşolmuş, bestelenmiştir. Kısacık ömründe birçok eser yazan Sabahattin Ali, Türk edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Farklı yaş ve eğitim seviyesinden, dünya görüşünden okuyucular onun eserlerini önyargısız biçimde okumaya hep devam etmiştir.

Türk edebiyatında Sabahattin Ali kadar hayat hikâyesiyle eserleri iç içe geçen şair/yazar sayısı çok azdır. Yurdun çoğu yöresini -özellikle Batı Anadolu coğrafyasını- dolaşma fırsatı bulan yazar, bu yörelere ilişkin gözlemlerini, izlenimlerini ve anılarını eserlerine çok canlı biçimde, estetik bir anlatım ve üslupla yansıtmıştır. Bir süre yurt dışında/Almanya'da bulunan Sabahattin Ali, bu ülkeye ve insanına ilişkin izlenimlerini ve maceralarını da eserlerinin konusu yaparak, Türk edebiyatına

özgün eserler kazandırır. Sabahattin Ali'nin çeşitli nedenlerle Anadolu'nun farklı yörelerinde bulunması eserlerini her bakımdan zenginleştirir. Özellikle hapishanelerdeki gözlem ve anıları, onun eserleri için önemli kaynak olur.

Sabahattin Ali hakkında bugüne/2016'ya kadar birçok çalışma yapılmıştır. Lisansüstü düzeyde yapılan çalışmaların birçoğu kitap olarak yayımlanmamış olmakla birlikte, YÖK tez veri tabanının erişime açık olması dolayısıyla araştırmacı/ilgililer bu çalışmalara ulaşma fırsatı bulmaktadırlar. Sabahattin Ali hakkında kitap, makale, tez vb. kategoride birçok bilimsel çalışmanın yapılmış olması onun güçlü sanatçı kişiliğiyle ilintilidir. Kısacık ömrüne sığdırdığı dost ve yakınlarının ona ilişkin anı/izlenimlerini anlattığı yazılar da eserlerinin değerlendirilmesinde oldukça kolaylık sağlamaktadır.

Sabahattin Ali hakkında birbirinden kıymetli ve birbirini tamamlayacak nitelik/mahiyette birçok çalışma yapılmıştır. Ancak onun edebî eserlerinin kaynaklarını ve roman, hikâye ve şiirlerindeki biyografik unsurları bir bütün halinde değerlendiren herhangi bir çalışma yoktur. Hemen belirtmek gerekir ki dost ve yakınlarının ona ilişkin yazı ve kitaplarında eserlerinin kaynaklarına ilişkin bilgilerin olması böyle bir çalışma girişiminde bulunmamızı sağladı. Bu yazı ve eserlerdeki bilgilerden hareketle eserlerinin kaynakları ve roman, hikâye ve şiirlerindeki biyografik unsurlar tespit edilebildi.

Çalışmanın giriş bölümünde kaynak eleştirisine ilişkin teorik bilgiler ve görüşlerden sonra, biyografik okuma kavramı ve yöntemi tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*, *Kürk Mantolu Madonna*, *İçimizdeki Şeytan* adlı üç romanı; *Değirmen*, *Yeni Dünya*, *Sırça Köşk*, *Kağnı Ses Esirler* adlı hikâye kitapları; Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan Sabahattin Ali *Bütün Şiirleri* adlı şiir kitabı ve *Çakıcı'nın İlk Kurşunu* adıyla yayımlanan yarım kalmış yazı, şiir, hikâye ve notlardan oluşan eserler incelenerek bu eserlerin kay-

nakları ile eserlerdeki biyografik unsurlar, “kaynak eleştirisi” ve “biyografik okuma” yöntemleri esas alınarak değerlendirilmiştir.

Başlangıçta makale formatında yazmaya başladığım bu çalışmayı, tahmin ettiğimden çok malzemeye ulaştığım için kitap olarak yayımlamaya karar verdim. Kitap olarak yayımlama fikrimde, doktora eğitimimden itibaren sürekli engin birikim ve geniş bakış açısından yararlandığım aziz dostum, kıymetli arkadaşım Yard. Doç. Dr. Ertan Engin'in büyük katkısı oldu. Bundan önceki çalışmalarımda olduğu gibi, bu eseri hazırlarken de sürekli fikir alışverişinde bulunduğum, çalışmamı okuyup katkıda bulunan aziz dostuma teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmayı yaparken kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Murat Koç'a da çok teşekkür ederim. Daha önceki çalışmalarımda olduğu gibi bu çalışmamı da okuma lütfunda bulunup engin bilgi ve birikimiyle büyük katkılarda bulunan çok kıymetli hocam Prof. Dr. Orhan Okay'a şükranlarımı sunarım. Bu çalışmamın yayınlanması hususunda her türlü destek ve kolaylığı sağlayan Hece Yayınları sahibi Ömer Faruk Ergezen'e şükranlarımı sunarım. Yayın aşamasında gerekli ilgi ve hassasiyeti gösteren Bülent Güler'e teşekkür ederim.

Giriş

Edebî metinlerin ne kadar kurgusal, ne kadar gerçekçi unsurlarla örüldüğü sürekli tartışma konusu olur. Bu tartışmalar çoğu zaman amacından sapıp öznel kanaat ve yargıların öne çıkmasına zemin hazırlasa da konuya ilişkin özgün görüşler de oldukça çoktur. Şiir, roman, hikâye, tiyatro vb. edebî eserler kurmaca metinler olup kişisel muhayyilenin ürünüdürler. Bu eserlerin şair ve yazarlarının hayat hikâyesiyle örtüş(ebil)mesinden daha tabii bir durum olamaz. Ancak sırf biyografisiyle benzeştiği için bu eserlerdeki duygu ve düşünceleri tamamen şair/yazarın kendi duygu ve düşünceleri olarak yorumlamak son derece hatalı ve bilimselliğe aykırı bir yaklaşımdır.

Umberto Eco “her anlatı dünyasının, asalak bir biçimde, ona art alan oluşturan gerçek dünyaya dayan[dığını]” söyler.¹

¹ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul 1996, s. 107.

Kurmaca ya da edebî metnin gerçeğin az ya da çok biçimde değişim/dönüşüme uğrayarak oluşturulduğuna hiç kuşku yoktur. Kurgusal eser yaratıcısı gerçeklikten ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşsın bir yönüyle gerçekçi olmak zorundadır. Sözelimi herhangi bir yazar, on ikinci yüzyılda yaşadığı söylenen/farz edilen kişiyi yirmi birinci yüzyıla taşıırken çoğu unsuru değiştirirse de yine insanı figür olarak kullanır, reel mekânlara yer verir. Yine başka bir yazar; ilk çağ insanını kurgusal düzlemde yirmi birinci yüzyıl yaşama biçiminde ve mekânsal unsurlar içinde yaşatmayı denerken, gerçekliği ne kadar değiştirirse değiştirsin zaman-mekân-kişi unsurlarına zorunlu olarak yer verecektir. Bilimkurgu eserleri bile gerçeğin dönüştürülmüş hali değil midir? Bilimkurgu metnindeki figürler, reel unsurların dönüştürülmüş ya da taklit edilmiş hali değil midir? Modern anlatılarda veya modern döneme ait kurgusal metinlerde kurgusal varlık ve unsurlar son derece gerçekçi biçimde işlenmektedir. Bu durum, kurmaca metinlerin gerçeğin kopyası gibi yorumlandığı anlamına gelmeyecektir. Zaten yazar eserini “roman, hikâye, tiyatro, anlatı, öykü” vb. şekilde adlandırınca, isterse eserde hiçbir kurgusal unsur olmasın, bu metinler kurgusal olarak yorumlanacaktır. Kurmaca metinlerin, özellikle de bilinç akışı, iç monolog vb. anlatım tekniklerine başvuran eserlerin gerçeğin tamamen kopyası olması zaten imkânsızdır. Eser yaratıcısının, gerçek dünyadan hareketle oluşturduğu kişilerin iç dünyasına hâkim olması mümkün müdür? Yazar, yarattığı kişilerin zihin dünyasına olup bitenleri aktarırken de olası ya da varsayımsal durumları yansıtır. Eser yaratıcısının tamamen gerçek dışı unsurları eserine malzeme yapması mümkün olmadığı gibi, böyle bir eserin okurda da karşılığı/tesiri de olmayacaktır. Ünlü eseri *Poetika*'da “Şiir sanatı[nın] genel olarak varlığını, insan doğasında temellenen iki temel nedenle borçlu gibi görün[düğünü]” söyleyen Aristo, sanat eserinin gerçeğin taklidi olmak zorunda oluşunu şu şekilde ifade eder:

“Bir resme bakan, bu resmin neyi betimlediğini, gerçeklikteki bu ya da şu kimsenin resmi olduğunu öğrenir; bundan ötürü de resme hoşlanarak bakar. Fakat resmin ilgili olduğu nesne eğer tesadüfen daha önceden görülmemişse, o zaman taklit olan bu resim, böyle bir taklit yapıtı olarak bakanda bir hoşlanma duygusu uyandırmaz; tersine, teknik yetkinlik, renk yahut bu tür herhangi bir nedenden ötürü bir hoşlanma uyandırabilir.”²

Sanat eserleri gerçeği basit biçimde kopyaladığında okuyucuda estetik haz ya da beğeni uyandırması çok zordur. Bu nedenle sanatçı ya da şair/yazarlar gerçekten aldıkları malzeme estetize ederler. Böylece kurgusal ya da edebî metinlerde estetize kimlikler/kişilikler, estetize mekân ve zamanlar oluşturulur.

Sanat eserindeki unsur ya da argümanların gerçeğin birebir kopyası değil, gerçeğe uygun oldukları söylenebilir. “Gerçeğe benzerlik” teriminin “gerçeğe uygunluk” anlamında kullanıldığına dikkat çeken Todorov “Kimi eylemler, kimi davranışlar gerçeğe benzemezlik durumları ortaya çıkarır, çünkü dünyada gerçekleşebilecekleri izlenimleri uyandırmazlar.”³ derken de sanat eserinde/kurgusal metindeki gerçeklikle, bizzat gerçeğin kopyasını yaratmaktan çok gerçeklik izlenimi/intibai uyandırıldığını vurgular. Roman Jakobson da “Bize gerçeğe benzer gibi gelen, gerçekliği en yakından yansıtan yapıtların gerçekçi olduklarını belirtiriz.”⁴ diyerek sanat eserinin gerçeklik ile ilişkisini ifade eder.

Sanat eserinin tecrübenin ürünü olduğuna dikkat çeken Irwin Edman'ın ifadeleri de dikkate değerdir:

² Aristo, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 16-17.

³ Tzvetan Todorov, *Edebiyat Kavramı*, çev. Necmettin Sevil, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 81.

⁴ Roman Jakobson, “Sanatta Gerçekçilik Üstüne”, *Yazın Kuramı rus biçimcilerinin metinleri*, Derleyen: Tzvetan Todorov, Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, YKY, İstanbul 2010, s. 92.

“Tecrübeyi canlandırarak çekici bir hale getirmek sanatçının başlıca görevlerinden biridir. Şair, heykeltıraş ve mimar nesnelere, şair ve romancı olaylara öyle bir şekil verir ki, göz duraklamak zorunda kalır ve bakmaktan zevk alır; kulak sadece dinlemek ister; zihin faydacılıktan uzaklaşarak keşfetmenin, merak veya hayret etmenin hazzını tadar.”⁵

Sanatsallığı önceleyen eserlerin okuyanda/seyredende estetik haz uyandırdığı muhakkaktır. Kurgusal metinleri okuyan ya da sinema filmini izleyenler belirli bir süre o dünyanın içinde yaşamakta, bir bakıma büyülenmektedirler. Umberto Eco, anlatı metinlerinin büyüleyici yönünü şu şekilde ifade eder: “Anlatı, bizi bir dünyanın sınırları içine kapatır ve bir biçimde bizi onu ciddiye almaya yöneltir.”⁶ Bu bağlamda yazarın biyografisiyle birlikte okunmaya müsait metinlere bakıldığında, eserin kaynakları ve yazarın bu eseri nasıl/niçin kurguladığına ilişkin olarak birçok varsayım üretilecek, tahmin yürütülecek, tez ve anti-tezler ileri sürülecektir. Ancak eser ne kadar gerçekçi olursa olsun, eserin kaynağına ilişkin ne kadar anekdot bulunursa bulunsun, eserde kullanılan argümanlar yazarının/şairinin hayatıyla ne kadar örtüşürse örtüşsün bu eserin kurgusal bir metin olduğu gerçeğini değiştir(e)meyecektir. “[A]nlatı dünyalarının gerçek dünyanın asalakları olduğu anlamına gel[diğini]”⁷ söyleyen Eco’ya göre “anlatılar okumak, gerçek dünyada gerçekleşmiş, gerçekleşmekte ve gerçekleşecek olan uçsuz bucaksız şeylere bir anlam vermeyi öğrendiğimiz bir oyun oynamak demektir”.⁸ Anlatı metinleri her ne kadar gerçeklik yanılması uyandırsa da kurgusal metinler, eğlence araçları olarak görülmelidirler.

⁵ İrvin Edman, *Sanat ve İnsan*, çev. Turhan Oğuzkan, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 17.

⁶ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, s. 90.

⁷ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, s. 96.

⁸ Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, s. 101.

Kaynak Eleştirisi

Sanat eserleri yaratılırken birçok husus etkili olur. Sanatçının kişisel yetenek ve ilgileri, kültürel ve sanatsal birikimi, içinde yaşadığı çevre ve dönem, aldığı eğitim ve daha birçok husus onun eserinin biçimlenmesinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olur. Ancak bir sanat eserinin oluşumunda en önemli etmen, sanatçının sanat anlayışı, sanata bakışı ve sanata yüklediği anlamdır. Sanat eserinin birincil amacının saf ve içkin eserler yaratmak olduğu fikrinde olan bir sanatçının eserinde sosyal etmenler çok fazla etkili olmaz. Dolayısıyla bu eserin kaynağına ilişkin araştırmaların da sanat merkezli olması gerekecektir. Sözgelimi saf şiire uygun metni yorumlarken elbette şairin biyografisi de dikkate alınabilir, ancak bu tür eserler incelenirken öncelikle şairin beslendiği sanatsal kaynaklar dikkate alınmalıdır. Eserin kaynağı/kaynakları, eser üzerindeki tesirler araştırılırken, şair/yazarın hayat hikâyesi dikkate alındığı gibi, eser üzerindeki dış tesirler de tespit edilmeye çalışılır.